

400 έτη σκλαβιάς, Δίκαιο & Επανάσταση (Αλέξιος Παναγόπουλος (Academic.Prof.DDDr.Habil.))

/ [Πεμπτούσια· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Εδώ θα ασχοληθούμε με την αυτοδιοίκηση και τη δικαιοϊκή κατάσταση, καθώς και την ιστορία των θεσμών μέχρι τις παραμονές της επανάστασης. Θεωρούμε ότι η ηρωϊκή Επανάσταση του 1821, είναι μοναδική παγκοσμίως, δεν μπορεί να συγκριθεί με καμία άλλη επανάσταση, εξάλλου έχει αυτό δηλωθεί από ανθρώπους των γραμμάτων κατά το παρελθόν. Επεδίωξαν οι ηρωϊκοί πρόγονοί μας με το Ιερό Λάβαρο της Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων και το σύνθημα: «Ελευθερία ή Θάνατος», την ελευθερία μας, και όχι τη δουλεία μας, μάλιστα με τη δημιουργία του το νέο Ελληνικό Κράτος, θα καταδικάσει αμέσως κάθε μορφή δουλείας, για ένα στέρεο θεσμικό πλαίσιο της δικαιοϊκής λειτουργίας, εμπνευσμένο από τις δικαιοϊκές αρχές του φιλόανθρωπου αρχαίου ελληνικού δικαίου, του σοφού βυζαντινού δικαίου και του λόγιου βυζαντινού διαφωτισμού, χρησιμοποιώντας παράλληλα την τότε Ευρωπαϊκή σκέψη, εμπειρία και

γνώση, με τη σύγχρονη επιστημονική ανακάλυψη. Ο Έλληνας έχει από τη φύση του, το δώρο του Θεού στο DNA του, μοναδικός και αναντικατάστατος: «Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν· πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω» (ἤδη από την Οδύσσεια[1]). Αυτή την θεία δωρεά και υπόστασή του οφείλει να την προστατέψει και σήμερα. Αλλά, ως γνωστόν από την έναρξη του αγώνα υπέρ του Γένους για την πολυπόθητη ελευθερία και τα δίκαια του λαού, θα συγκροτηθούν τα διοικητικά όργανα, τα αναγκαία για την αντιμετώπιση της νέας κατάστασης. Στην αρχή σε τοπικό κοινοτικό και έπειτα σε ευρύτερο πολιτειακό επίπεδο. Μετά από την εδραίωση των προοπτικών της ανεξαρτησίας, θα εκπονηθούν και τα θεσμικά κείμενα, με τις σαφείς εθνικές αξίες και τις ιδεολογικές επιρροές, που βασίζονταν στο ιστορικό τρίπτυχο: Πίστις, Πατρίς, Οικογένεια. Αυτά τα ιδανικά, έδωσαν την πνευματική δύναμη στους προγόνους μας και στον προπάππου μου τον ηρωϊκό Πανάγο μεγαλωμένο στου Καλαβρύτου τα βουνά, να αγωνιστούν, για τα δίκαια των επόμενων ελεύθερων γενεών, χύνοντας ποτάμι το αίμα τους στο βωμό της ελευθερίας του Γένους.

Μετά την απελευθέρωση και ήδη από την Α' Εθνοσυνέλευση θα τεθούν οι βάσεις για τη συγκρότηση των κεντρικών, δικαιοσύνης και των πολιτικών θεσμών, για τη διοικητική αντιμετώπιση των κοινωνικών, βιοτικών, πνευματικών και πολεμικών αναγκών, καθώς και για το σύστημα της απονομής της νεοελληνικής δικαιοσύνης, που δυστυχώς, δεν κατάφερε να προστατέψει τον κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια. Μέχρι σήμερα το προίμιο του Ελληνικού Συντάγματος, ομολογεί και μαρτυρεί αυτή την βιωτή και το ήθος του Γένους και της επικρατούσας θρησκείας: «Εἰς τὸ Ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος». Οι θεματικοί άξονες για τη βαθμιαία συγκρότηση του νεοελληνικού Κράτους, ως Κράτους Δικαίου, η απονομή της δικαιοσύνης, και η διαμόρφωση των θεσμών, με την εξέλιξη προς το νεοελληνικό δίκαιο, θα δώσει νέες κατευθύνσεις και προοπτικές. Ο υπουργός και πρέσβης της Ρωσίας και αργότερα Κυβερνήτης της Ελλάδος Ιωάννης Καποδίστριας ως νομικός και έμπειρος διπλωμάτης οραματίστηκε την Ελλάδα ως μοντέλο της Ελβετίας του, για την κεντροανατολική Μεσόγειο. Όμως, ο ευαίσθητος αυτός χώρος της Κεντρικής και Ανατολικής Μεσογείου πάντοτε θα βρισκόταν υπό την παρακολούθηση των σκοτεινών μεγάλων συμφερόντων και των αμείλικτων πολιτικών διαβουλεύσεων. Αλλά άς δούμε λίγο το θεσμικό δικαιοσύνης έργο μέχρι την επανάσταση και τις συνέπειες στην εξέλιξη του δικαίου από τα πρώτα χρόνια της σκλαβιάς.

Image not found or type unknown

Μάλιστα, της άλωσης του Ελληνισμού προηγήθηκε η φραγκική κατοχή των ελληνικών χώρων, της κατάκτησης του βυζαντινού κράτους, από τους αδίστακτους χριστιανούς σταυροφόρους, από το 1204. Αργότερα οι κατακτητές προσπάθησαν ποικιλοτρόπως να επιβάλουν το δικό τους δίκαιο, όπως αυτό γίνεται γνωστό αργότερα και από το «Χρονικό του Μωρέως». Όμως κατά το χρόνο της τουρκικής σκλαβιάς οι ελληνικές περιοχές δεν θα έχουν ομοιόρμορη διοίκηση, αλλού υπήρχε λιγότερη και αλλού περισσότερη αυτοδιοίκηση, που συν «τω χρόνω», οι κατακτητές ίσως να παραχωρούσαν. Η ελληνική νοημοσύνη και η πνευματική υπεροχή έναντι των κατακτητών θα βοηθήσει το Γένος να ανασαίνει. Διαπρεπείς Έλληνες θα βρεθούν στην τουρκική διοικητική ιεραρχία, παραχωρώντας περισσότερη αυτοδιοίκηση και υπερασπίζοντας τα Δίκαια των υποδούλων. Ο δρόμος για την εθνική παλιγγενεσία διήνυσε μεγάλο και αιματηρό στάδιο. Οι εκκλησιαστικοί ηγέτες με τα ιδιαίτερα προνόμια που απέκτησαν κατάφεραν να υπάρχει η ελεύθερη εξάσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και

της λατρείας, αλλά και της παιδείας. Κυρίως σε Πελοπόννησο, Στερεά Ελλάδα και Μάνη, και σε κάποια νησιά, η οργάνωση της διοίκησης θα είναι διαφορετική, σε κάθε περιφέρεια. Η Πελοπόννησος ήταν Μέγα Σαντζάκιον και είχε έδρα της την Κόρινθο, το Λεοντάριο, το Μυστρά, το Ναύπλιο, και τέλος την Τρίπολη. Αυτός ο Πασάς είχε υπαλλήλους τον μουκαμπελετζή που κρατούσε τα βιβλία για τις οροθεσίες των επαρχιών, των χωριών και των αγρών, ενώ ο δεφτέρ-κεχαγιάς ήταν παρών στο άνοιγμα και στο κλείσιμο των βιβλίων αυτών για να τα σφραγίσει. Ο Πασάς δίπλα του θα είχε και τον Καδή, τον δικαστή, που μπορούσε αρμοδίως να λύνει κάθε διαφορά, τόσο αστική όσο και εμπορική, ενώ οι αποφάσεις του θα εκτελούντο, με τη βοήθεια της φρουράς εκ του Πασά. Εάν ο Πασάς θα του επέτρεπε, θα δίκασε και ποινικές υποθέσεις. Κάθε χωριό ή κωμόπολη είχε επικεφαλής έναν ή δύο δημογέροντες για την κοινοτική αυτοδιοίκησή τους. Αυτούς θα τους ψήφιζε η ελληνική κοινότητα με απαρτία των μελών της. Ενώ στις κοινότητες των τούρκων, ο προεστώς θα διοριζόταν απευθείας από τον Πασά. Η εκλογή εθεωρείτο έγκυρος μόνο όταν ο Καδής θα επικύρωνε το έγγραφο του συντασσομένου και υπογραφομένου από τους εκλογείς. Η εξουσία των Δημογερόντων ήταν απόλυτη, αλλά για σπουδαία ζητήματα υποχρεούντο να συγκαλέσουν συμβούλιο με μέλη τους Προκρίτους και για τα πιο σημαντικά θέματα

. Αργότερα οι επαρχίες απέκτησαν επαρχιακή και δύο προεστώτες, τον έναν έλληνα, και τον Αγά.

Οι Πελοποννήσιοι κοντζαμπάσηδες ενώ

απέκτησαν το δικαίωμα να συνέρχονται μία φορά κάθε έτος στην πρωτεύουσα της

διοίκησης, συγκροτώντας τη συνέλευση με τον Πασά, για να καθορίσουν σε κάθε επαρχία την αναλογία των φόρων, παράλληλα οραματίζονταν το ελεύθερο Γένος. Εξαιρετική περίπτωση ήταν η Μάνη που δεν υποτάχθηκε εξ' ολοκλήρου ποτέ σε τούρκο, κι ενώ όφειλε κάθε χρόνο να στέλνει τον φόρο της στο Σουλτάνο, σπάνια θα τον κατέβαλε. Τα χωριά και οι κωμοπόλεις αποτελούσαν κοινότητα της οποίας άρχοντας εκλεγμένος θα ήταν ο Καπετάνος. Οι περιφέρειες με περισσότερους καπετάνους αποτέλεσαν επαρχίες, τις οποίες διοικούσε ένας ανώτερος καπετάνος. Αυτοί αποτελούσαν συμβούλιο στο οποίο θα προήδρευε ο αρχικαπετάνος, τον οποίο αργότερα θα διορίζουν οι τούρκοι με τον τίτλο του Μπέη, λόγω της προηγηθείσας επανάστασης του 1770. Στη Στερεά Ελλάδα πέρα από τους προεστούς, τα κεφαλοχώρια θα ήταν υπό την εποπτεία του Σούμπαση. Οι επαρχιακές συνελεύσεις θα συγκαλούντο από τους προκρίτους, καθώς και άλλες συνελεύσεις στην πρωτεύουσα. Οι προεστώτες θα εκλέγοντο, μέχρι που το προνόμιο της εκλογής των, το κατήργησε ο Αλή Πασάς. Κάποιες περιοχές απολάμβαν περισσότερη αυτονομία και ελευθερία. Σε κάποια νησιά ο ανώτατος διοικητής ήταν ο Βοεβόδας. Καδής δεν υπήρχε παντού και σε κάποια νησιά, ίσως να ήταν έλληνας. Γενικότερα η αυτοδιοίκηση ήταν προνόμιο ρευστό, υπό το καθεστώς του τουρκικού απολυταρχικού κράτους, καθώς η βούληση του κάθε Σουλτάνου μπορούσε να μεταβληθεί. Ο καδής όταν δίκαιζε διαφορές μεταξύ των Ελλήνων όφειλε να εφαρμόζει το δίκαιο των διαγομένων. Αλλά δυστυχώς αυτό σπάνια θα το εφάρμοζε, είτε γιατί ο τούρκος καδής θα ήταν αγράμματος, ή από τουρκικό φανατισμό δεν θα ήθελε να εφαρμόσει το ελληνικό δίκαιο για τους έλληνες. Γι' αυτό το λόγο και διότι ήταν πολυέξοδες οι δίκες με καδή, που λάμβανε ποσοστά για την εκδίκαση, από τους διαδίκους, οι έλληνες θα προτιμούσαν να λύσουν τις διαφορές τους με τους δημογέροντες, που είχαν αστική δικαιοδοσία, καθώς και συνομολογήσεις συμβολαίων. Αυτό γινόταν σε όσες περιοχές δεν είχαν πάρει στα χέρια τους οι επίσκοποι αυτή την εξουσία, που με τον καιρό απέκτησαν περισσότερη δικαστική δικαιοδοσία. Οι αποφάσεις των δημογερόντων θα μπορούσαν να εκκληθούν ενώπιον του καδή ή ενώπιον του πασά. Ενώ μετά τον επίσκοπο ανώτατος δικαστής ήταν ο Πατριάρχης. Το ανώτατο ελληνικό δικαστήριο για εκκλησιαστικές και πολιτικές αποφάσεις θα ήταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης ως πρόεδρος με μέλη την Σύνοδο των Επισκόπων. Παράλληλα είχε και ποινική δικαιοδοσία, μάλιστα είχε δικές του φυλακές και κρατητήρια, καθώς και στρατιωτικό τάγμα. Στην Κωνσταντινούπολη τα επισκοπικά δικαστήρια είχαν πρόεδρο τον Πατριάρχη ή τον αναπληρωτή του, με μέλη επισκόπους ή προεστούς, ενώ στις επαρχίες θα δίκαιζαν οι επίσκοποι ως πρόεδροι με μέλη τους προεστώτες. Οι επίσκοποι θα δίκαιζαν μόνοι τους κυρίως ζητήματα κληρονομικών υποθέσεων ή γαμικές διαφορές. Έκκληση θα μπορούσε να ασκηθεί μόνο ενώπιον του Πατριάρχη. Έχει υποστηριχθεί ότι η δικαιοδοσία των επισκόπων είχε διαιτητικό χαρακτήρα,

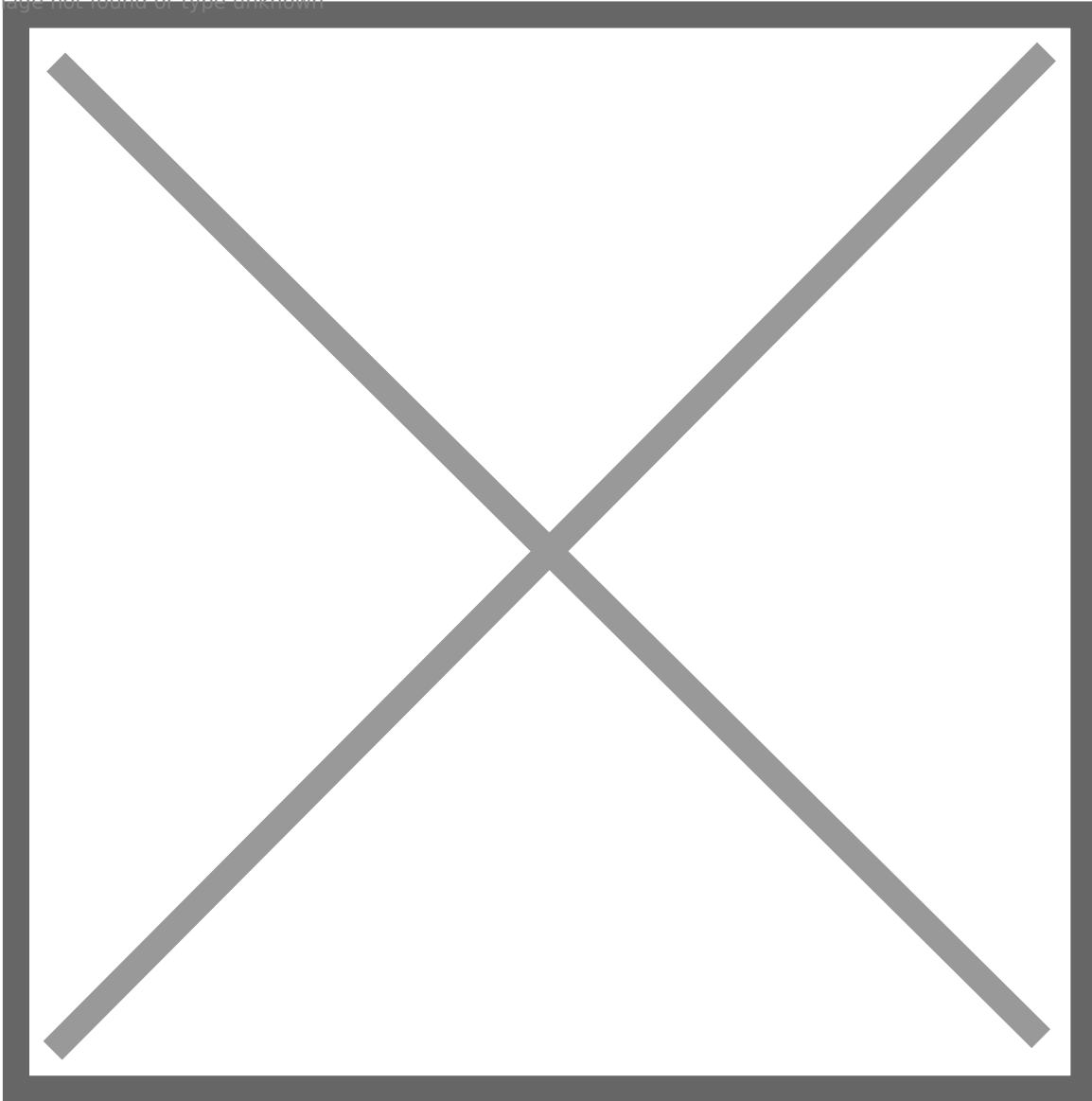
στηριγμένη στην ελεύθερη και κοινή των διαδίκων συναίνεση, όμως ενίοτε κάποιοι επίσκοποι αναλαμβάνοντας την διοίκηση της δικαιοσύνης ενεργούσαν με την έννοια της επιβολής και όχι της διαιτησίας. Σε σημείο που κάποιοι έλληνες να ζητούν να δικαστούν από τον καδή. Οι επίσκοποι είχαν μαζί τους και δικούς τους συμβολαιογράφους που ονόμαζαν Κατζιλιέρους ή Νοταρίους, οι οποίοι θα συνέτασσαν και θα υπέγραφαν διαθήκες και έγγραφα, που είχαν ανάγκη από δημόσια επικύρωση, τα φύλατταν ως δημόσια βιβλία, μαζί με άλλα έγγραφα και παρακαταθήκες.

Η σκλαβωμένη ελληνική γη ανήκε στον Σουλτάνο, έτσι όσοι την καλλιεργούσαν όφειλαν να αποδίδουν το δέκατο της παραγωγής τους. Πέρα από τους έλληνες υπήρχαν και αρκετοί τούρκοι γαιοκτήμονες, τα οποία κτήματα ονόμαζαν Τσιφλίκια. Οι καλλιεργητές αυτών όφειλαν να δίνουν αλλού το μισό και αλλού το τρίτο της παραγωγής. Υπήρχαν και κεφαλοχώρια που είχαν μικροιδιοκτησίες οι έλληνες.

Η Εξάβιβλος του Αρμενόπουλου που έχει διασωθεί δεν ήταν η μοναδική πηγή αστικού δικαίου, μαζί υπήρχαν και οι ποικίλες Συλλογές Βυζαντινού Δικαίου και άλλα νομολογιακά συμπιλήματα συντεταγμένα. Οι έλληνες δικαστές χρησιμοποιούσαν κάθε είδος Συλλογής νόμων και νομολογίας, εκεί όπου βρισκόταν συγκεντρωμένο σε χρήση το βυζαντινό δίκαιο. Σε αρκετές ιερές μονές βρέθηκαν Συλλογές όπως του Συντάγματος του Ματθαίου Βλαστάρεως, μεταγλωτισμένου στην νεοελληνική γλώσσα από τον άρχοντα Νικόλαο Κουνάλη ή αλλιώς τον Κουνάλη Κριτόπουλο (1498), επίσης η Μικρή Σύνοψις ή αλλιώς το Μικρό κατά Στοιχείον, απόσπασμα από τα Βασιλικά, μεταγλωτισμένο στην νεοελληνική, κι άλλες Συλλογές. Διάφορα Κανονάρια, των πνευματικών, όπως: Κανονάριον ιερομονάχου Μακαρίου, από 231 κεφάλαια σε δύο χειρόγραφα, τον Νομοκάνονα πλουσιωτάτου σε πέντε χειρόγραφα, τον Νομοκάνονα Κώδικα Αγίου Τάφου, τον Νομοκάνονα Συμεών ιερομονάχου του Σχολαρίου (1576), τους Βασιλικούς Νόμους του πρωτονοτάριου Θεοδοσίου Ζυγομαλά σε επιτομή, του σοφωτάτου Μιχαήλ ανθυπάτου μεγάλου κριτού της Ανατολής του Ατταλειώτου, Απόσπασμα δημώδους μεταφράσεως της Εξαβίβλου του Αρμενόπουλου, από τον Ζυγομαλά, το χειρόγραφο της Μαρκιανής βιβλιοθήκης, το Νόμιμον, Ιωάννου ιερέως Τρουλινού Κρητός (όπου αναφέρει: Ανατολικού νομίμου βιβλία τρία του Μπονεφίντιους, τις Νεαρές του Ιουστινιανού, την Εξάβιβλο Αρμενόπουλου, την Εκλογή Λέοντος, κ.ά.). Επίσης, το χειρόγραφο της Παρισινής βιβλιοθήκης, υπό ιερομονάχου Θεοκλήτου, την Συλλογή Κανόνων με σχόλια Ζωναρά, υπό ιερομονάχου Διονυσίου (1750) στην Μονή Δοχειαρίου, επίσης ο Νομοκάνων ιερομονάχου Θεοκλήτου (1767) της Σκήτης Καυσοκαλυβίων, του Καμπανίας επισκόπου Θεοφίλου (1795) το Πρόχειρον Νομικόν, αποτελούμενο από δύο μέρη

του εκκλησιαστικού και του Πολιτικού νόμου. Επίσης ο Νομοκάνων Μανουήλ Μαλαξού εκ Ναυπλίου που ήταν συμβολαιογράφος, περιέχει αποσπάσματα Εκλογής Λέοντος, από το Νομοκάνονα του Φωτίου, του Συντάγματος Ζωναρά, και του Βλαστάρεως, και της Εξαβίβλου.

Image not found or type unknown

Παράλληλα με το γραπτό δίκαιο αναπτύχθηκε και το εθιμικό δίκαιο. Με στοιχεία κυρίως τοπικού εθιμικού δικαίου. Αλλά η δυσχέρεια για την εξακρίβωση και την εφαρμογή του γέννησε την ανάγκη της συγκέντρωσης και της καταγραφής του. Έτσι έχουμε κωδικοποιημένο το εθιμικό δίκαιο της Σύρου, της Σαντορίνης, της Νάξου, σε απλή γλώσσα. Το Κανονικό Δίκαιο εξακολουθούσε να ισχύει παράλληλα με σχετικές πατριαρχικές αποφάσεις και συνοδικές πράξεις. Για παράδειγμα αναφέρουμε Νεοφύτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως σημείωμα Περί Διαφόρων Γαμικών Κεφαλαίων, του έτους 1611, επίσης από το έτος 1723 Γράμματα του Πατριάρχου Ιερεμίου και του Πατριάρχου Αθανασίου Αντιοχείας προς την αγιωτάτην σύνοδον της Ρωσίας, όπου αναγνωρίζονται αρκετά τινά μαζί με το

Αυτοκέφαλο της ρωσικής Εκκλησίας, καθώς και πράξη Συνοδική της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως (έν έτει ,ξζστ΄) περί πατριάρχου Μοσχοβίας επί του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίου του έτους 1588, κ.ά.

Οι πηγές του ελληνικού δικαίου επί τουρκοκρατίας χρήζουν περισσότερης έρευνας, που αφορούν εκκλησιαστικό και αστικό δίκαιο, μέχρι και το 1821, αναγκαία για την κατατόπιση της έρευνας, όσον αφορά το νομικό υλικό και της διακρίβωσης των πηγών του δικαίου για την εποχή αυτή. Το δυστυχές είναι ότι πλείστα των χειρογράφων δεν βρίσκονται σε ελληνικά χέρια, αλλά σε ξένες βιβλιοθήκες. Πολλά βιβλία εξαγοράσθηκαν ή κλάπηκαν κατά τον 18^ο αιώνα για λογαριασμό ξένων βιβλιοθηκών. Αλλά για ποιόν μεσαίωμα μας ομιλούν οι Φράγκοι, όταν εμείς ως έλληνες χριστιανοί και βυζαντινοί έχουμε από νωρίς πανεπιστήμια και Πανδιδακτήρια αυτοί τι είχαν να μας επιδείξουν. Όταν οι δικοί μας λόγιοι και αργότερα οι λογάδες του Γένους αναγκάζονται λόγω της τουρκικής σκλαβιάς να φύγουν στην Εσπερία για να σωθούν βρίσκουν θέση εργασίας ως καθηγητές στα φροντιστήρια και κολλέγια της Δύσης, μεταφέροντας τις γνώσεις και την παιδεία τους ώστε η Εσπερία να καταφέρει να ελευθερωθεί από την ιερά εξέταση και το πνεύμα της δικής της σκλαβιάς, για να προσανατολιστεί στο δρόμο της ελευθερίας και του διαφωτισμού.

Οι έλληνες λογάδες βοήθησαν την Εσπερία να βρεί το δρόμο της μακριά από τα αλάθητα κογκλάβια και τους αμείλικτους ιεροεξεταστές της. Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 ήταν το μοναδικό παγκοσμίως αποκύημα προσπαθειών ηρώων, αγίων, οσίων, μαρτύρων και ομολογητών της ελληνορθόδοξης πίστης του Γένους των Ελλήνων. Δεν ξεκίνησε τυχαία από την Πελοπόννησο, ούτε ευλογήθηκε τυχαία στην Μονή Αγίας Λαύρας, ούτε τυχαία συνήχθησαν οι οπλαρχηγοί κατά την ετήσια περίοδο της εβδομάδας του μεγάλου πανηγυριού της Μονής του Αγίου Αλεξίου ανθρώπου του Θεού, από 17^{ης} Μαρτίου έως 25^{ης} Μαρτίου 1821 ημέρας του Ευαγγελισμού, Ελευθερίας και Σωτηρίας του Γένους. Τα μαρτυρικά Καλάβρυτα πάλι τότε θα επαναστατήσουν και θα αγωνισθούν για το Γένος και η λαμπάδα της Αναστάσεως θα ξεχυθεί από το Μωριά σε όλη την ελληνική γη, ώστε σήμερα ακόμα κι αρκετές ξένες χώρες και έθνη να διδάσκονται για την θυσία των ελλήνων και για τα αναφαίρετα δίκαια των λαών κατά της ισλαμικής κυριαρχίας και αντίχριστης απειλής.

[\[1\]](#) Ομήρου Οδύσσεια, ραψωδία α, Αθήνα, εκδ. «Στιγμή», 1992, σ. 9.